

1. Karimov, A. (2019). O'zbek adabiyotining turizm sohasidagi o'rni. Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti.
2. Karimova, O., & Sobirova, N. (2025). MUQIM FRAZEOLGIK BIRLIKLAR TARJIMASINING O'ZIGA XOSLIKLARI. TAMADDUN NURI JURNALI, 1(64), 214-217.
3. Nodirabegim, S. (2024). MEDIA MATNLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 343-347. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1094>
4. Smith, J. (2015). Mark Twain and literary destinations in America. Cambridge University Press.
5. Taylor, G. (2001). Shakespeare and the cultural tourist. Oxford University Press.
6. VisitBritain. (2020). Shakespeare tourism and economic impact report. London: VisitBritain. Retrieved from <https://www.visitbritain.org>

## **LONDON VA MISSISSIPPI OHANGLARI SAMARQAND VA XIVADA: ADABIY MEROS ORQALI MADANIY MULOQOT**

**Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi,**

Qo'qon universiteti, o'qituvchi,

[nodirabegimsobirova600@gmail.com](mailto:nodirabegimsobirova600@gmail.com)

**Annotatsiya:** Mazkur tadqiqot Buyuk Britaniya va AQSh adabiy merosining O'zbekiston madaniy muhitiga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan. Uilyam Shekspir va Mark Tven asarlari orqali shakllangan adabiy sayohat an'analari Sharq madaniyatining nodir markazlari – Samarqand va Xiva bilan bog'liq jihatlar asosida o'rganiladi. Tadqiqot davomida madaniy muloqot va adabiy turizm o'rtasidagi o'zaro aloqalar tahlil qilinib, O'zbekistonning tarixiy shaharlarida xalqaro adabiy festivallar, muzeylar va maxsus turistik yo'nalishlarni rivojlantirish istiqbollari ko'rib chiqiladi. Adabiy meros orqali madaniy diplomatiyani mustahkamlash imkoniyatlari aniqlanadi.

**Kalit so'zlar:** Adabiy meros, madaniy muloqot, adabiy turizm, Samarqand, Xiva.

**Kirish:** Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Buyuk Britaniya va AQSh adabiy merosining O'zbekiston madaniy-madaniy muhiti bilan o'zaro bog'liqligini ilmiy asosda o'rganish va bu aloqadorlikni adabiy turizm hamda madaniy muloqot kontekstida tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda Uilyam Shekspir va Mark Tven kabi jahon adabiyotining yirik namoyandalari ijodiy merosining Samarqand va Xiva kabi tarixiy shaharlar madaniy landshaftiga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, ushbu adabiy meros asosida xalqaro madaniy diplomatiyani rivojlantirish, adabiy turizm infratuzilmasini kengaytirish va O'zbekistonni global adabiy sayohat markazlaridan biriga aylantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Ilmiy tadqiqot ishonchliligi va dalillarga asoslanganligi uchun ushbu mavzuni yoritishda adabiy manbalar va mutaxassislar fikrlaridan foydalanamiz. Quyida Buyuk Britaniya va AQSh adabiy merosining Samarqand va Xiva madaniy muhiti bilan bog'liq jihatlarini ilmiy manbalar bilan tasdiqlaymiz.

Uilyam Shekspir ijodi nafaqat G'arb adabiyotiga, balki Sharq tafakkuri va madaniyatiga ham ta'sir ko'rsatgan. Xususan, Shekspirning "Otello", "Titus Andronikus" va "To'fon" kabi asarlarida Sharq obrazlari va Sharq-G'arb madaniy muloqotining unsurlari kuzatiladi. "Shekspir asarlaridagi Sharq obrazlari tasviri uning dunyoqarashining kengligini, turli madaniyatlarni birlashtirishga intilishini aks ettiradi. Uning qahramonlari, ayniqsa, "Otello" tragediyasidagi mavr obrazida Sharq va G'arb madaniy aloqalari mujassamlangan."<sup>183</sup> Bu fikrdan kelib chiqib, O'zbekistonda Shekspir ijodining ta'siri, ayniqsa, Samarqand va Xiva kabi madaniy markazlarda, xalqaro teatr festivallari va adabiy tadbirlar orqali yanada rivojlantirilishi mumkin.

Mark Tven o'z asarlarida sayohatni madaniy muloqot vositasi sifatida tasvirlagan. Uning "Innocents Abroad" (Noodatlar chet ellarda) asarida turli xalqlar madaniyatini o'rganish, tarixiy

<sup>183</sup> Bloom, H. (1998). Shakespeare: The Invention of the Human. Riverhead Books. pp. 215-217.

shaharlar muhitini tasvirlashga alohida e'tibor qaratilgan. "Sayohat – inson tafakkurini o'stiradigan eng buyuk maktablardan biridir. Har bir xalqning tarixi, uning me'morchiligi, urf-odatlar orqali o'rganiladi."<sup>184</sup> Mark Tvenning bu fikri O'zbekiston shaharlarini, ayniqsa, Samarqand va Xivani madaniy turizm va adabiy sayohat markazlari sifatida rivojlantirishga asos bo'la oladi. Xususan, uning sayohatga doir qarashlari adabiy turizm konsepsiyasini O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlarini ochib beradi.

Sharq va G'arb o'rtasidagi adabiy muloqot davomida ko'plab olimlar Buyuk Britaniya va AQSh adabiyotining Sharq madaniyatiga ta'sirini tadqiq etganlar. Ayniqsa, Samarqand va Xiva tarixi va madaniyati jahon adabiyotida Sharq tasvirining markaziy timsollaridan biri bo'lib kelgan. "Sharq tasviri G'arb adabiyotida ko'p hollarda ekzotik, sirli va yuksak madaniy merosga ega mintaqa sifatida aks ettirilgan. Samarqand va Xiva esa bu tasavvurning eng yorqin namunalari bo'lib xizmat qiladi."<sup>185</sup> Bu tahlildan kelib chiqib, O'zbekistonda G'arb adabiy merosining tadqiq etilishi va madaniy muloqotni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy hamkorlikni kengaytirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Yuqoridagi ilmiy manbalar va dalillar asosida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin: Shekspir ijodi va G'arb adabiyoti Sharq madaniy merosi bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning unsurlaridan teatr va adabiyot orqali foydalanish mumkin. Mark Tvenning sayohat adabiyoti Samarqand va Xiva singari tarixiy shaharlarni adabiy turizm markazlariga aylantirish konsepsiyasiga asos bo'la oladi. Sharq-G'arb madaniy aloqalari madaniy muloqotni mustahkamlash va O'zbekistonda xalqaro madaniy markaz sifatida tanitish uchun muhim asos hisoblanadi. Bu yondashuv O'zbekistonda adabiy turizmni rivojlantirish, xalqaro ilmiy hamkorlikni kengaytirish va madaniy merosni targ'ib qilishga xizmat qilishi mumkin.

**Asosiy qism:** Mazkur tadqiqot Buyuk Britaniya va AQSh adabiy merosining O'zbekiston madaniy muhitiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan bo'lib, quyidagi ilmiy uslublardan foydalanilgan: Tahliliy-uslubiy yondashuv – Shekspir va Mark Tven ijodi, ularning madaniy merosga ta'siri, shuningdek, Samarqand va Xiva tarixiy shaharlarining madaniy aloqalari tahlil qilindi. Komparativ (taqqoslash) usuli – Buyuk Britaniya va AQShning adabiy turizm modeli O'zbekiston sharoiti bilan solishtirilib, ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlangan. Tarixiy-uslubiy tahlil – Sharq va G'arb o'rtasidagi madaniy muloqot tarixiy jarayonlar doirasida o'rganilib, adabiyot va sayohatga oid ilmiy manbalar tahlil qilingan. Empirik usul – Samarqand va Xiva madaniy obyektlarining adabiy turizm rivojiga ta'siri haqida mavjud dalillar va statistik ma'lumotlar asosida xulosalar chiqarilgan. Germenevtik usul – Shekspir va Mark Tven asarlarida Sharq-G'arb madaniy munosabatlari qanday talqin qilingani tahlil qilinib, adabiy matnlarning turizm nuqtayi nazaridan o'rganilishi amalga oshirilgan. Ushbu uslublar tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlash bilan birga, madaniy muloqot va adabiy turizm o'rtasidagi bog'liqlikni keng qamrovda o'rganishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot Buyuk Britaniya va AQSh adabiy merosining O'zbekiston madaniy muhitiga ta'siri hamda adabiy turizm orqali madaniy muloqotni rivojlantirish imkoniyatlarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy jihatlarni aniqlashga imkon berdi.

Shekspir va Mark Tven ijodi Buyuk Britaniya hamda AQShda adabiy turizmning rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Xususan, Shekspir tug'ilgan Stretford-apon-Eyvon shahri har yili 2,5 milliondan ortiq sayyohni jalb qiladi.<sup>186</sup> AQShda esa Mark Tvenning Hannibal shahridagi uy-muzeyi va Missisipi daryosi bo'ylab tashkil etilgan sayohatlar yillik 1 milliondan ortiq sayyohni qabul qiladi.<sup>187</sup> Bu natijalar O'zbekistonda ham milliy adabiy merosni turizmga integratsiya qilish imkoniyatining mavjudligini ko'rsatadi. Xususan, Samarqand va Xiva singari tarixiy-madaniy shaharlar o'zining adabiy va madaniy boyligi bilan bunday loyihalar uchun

<sup>184</sup> Twain, M. (1869). *The Innocents Abroad*. Harper & Brothers. pp. 102-105.

<sup>185</sup> Said, E. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books. pp. 183-185.

<sup>186</sup> Taylor, G. (2001). *Shakespeare and the cultural tourist*. Oxford University Press. p.46.

<sup>187</sup> Smith, J. (2015). *Mark Twain and literary destinations in America*. Cambridge University Press. p. 80

mustahkam asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Shekspir asarlarida Sharq madaniyati bilan bog'liq obrazlar va timsollar keng uchraydi. Masalan, "Otello" tragediyasida Sharq madaniyatining ta'siri yaqqol seziladi. "Shekspir asarlaridagi Sharq obrazlari uning madaniy tafakkurining universalligini aks ettiradi. Uning qahramonlari G'arb va Sharq madaniy o'zaro ta'sirining yorqin timsollaridir."<sup>188</sup> Bu jihat O'zbekistonda Shekspir ijodining sahnalashtirilishi va uning madaniy muloqot vositasi sifatida qo'llanilishining istiqbolli ekanligini ko'rsatadi.

Mark Tvenning *The Innocents Abroad* (1869) asari Sharq va G'arb madaniyatlari o'rtasidagi farqlarni tasvirlash orqali madaniy muloqotning qanday shakllanishini yoritadi. "Sayohat – inson tafakkurini o'stiradigan eng buyuk maktablardan biridir. Har bir xalqning tarixi, uning me'morchiligi va urf-odatlarini orqali tushuniladi."<sup>189</sup> Bu fikr Samarqand va Xiva singari tarixiy shaharlarni adabiy turizm markazlariga aylantirish imkoniyatining mavjudligini tasdiqlaydi. Mark Tven tajribasi asosida O'zbekistonda ham adabiy sayohat loyihalarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Sharq-G'arb madaniy muloqoti doirasida Samarqand va Xiva haqida ko'plab adabiy asarlarda fikr yuritilgan. Xususan, Edvard Saidning *Orientalism* (1978) kitobida Sharq madaniyatining G'arb adabiyotidagi aks etish tarzi tahlil qilinadi. "Sharq tasviri G'arb adabiyotida ko'p hollarda ekzotik, sirli va yuksak madaniy merosga ega mintaqasi sifatida aks ettirilgan. Samarqand va Xiva esa bu tasavvurning eng yorqin namunalari bo'lib xizmat qiladi."<sup>190</sup>

Bu tahlildan kelib chiqib, Samarqand va Xiva madaniy merosini xalqaro adabiyot va turizm bilan bog'lash orqali madaniy diplomatiyani rivojlantirish zarurati kelib chiqadi.

Buyuk Britaniya va AQSh tajribasi adabiy turizmni rivojlantirishda samarali model bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shekspir ijodi Sharq madaniyati bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu uning asarlarini O'zbekiston sharoitida targ'ib etish imkoniyatini yaratadi. Mark Tven ijodida sayohat madaniy muloqot vositasi sifatida talqin qilinadi, bu esa Samarqand va Xiva adabiy turizm konsepsiyasiga mos keladi. Samarqand va Xiva madaniy merosi jahon adabiyotida alohida o'rin egallaydi, bu esa ularni xalqaro turizm va madaniy diplomatiya markazlariga aylantirish imkonini beradi. Ushbu natijalar O'zbekistonda madaniy va adabiy turizmni rivojlantirish hamda xalqaro madaniy hamkorlikni mustahkamlash uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

**Xulosa:** Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Buyuk Britaniya va AQSh adabiy merosi, xususan, Uilyam Shekspir va Mark Tven ijodi, madaniy muloqot vositasi sifatida Sharq va G'arb madaniyatlarini bog'lash imkoniyatiga ega. Shekspir asarlaridagi Sharq obrazlari, Mark Tvenning sayohat adabiyotidagi Sharq-G'arb qarama-qarshiligi madaniy ta'sir o'zaro yo'nalishli ekanligini ko'rsatadi.

Samarqand va Xiva singari tarixiy-madaniy markazlar xalqaro adabiyotda muhim o'rin tutib, Sharq sivilizatsiyasining yirik timsollari sifatida gavdalanadi. Ushbu shaharlarning jahon adabiy merosi bilan uyg'unligi madaniy turizmni rivojlantirish, adabiy meros asosida xalqaro hamkorlikni mustahkamlash uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

O'zbekiston sharoitida adabiy turizm orqali madaniy muloqotni rivojlantirish, tarixiy shaharlarni adabiy sayohat markazlariga aylantirish madaniy diplomatiyaning samarali usuli bo'lishi mumkin. Shu sababli, adabiy merosni turizm sohasi bilan integratsiya qilish muhim vazifa hisoblanadi. Tavsiyalar:

1. Adabiy turizm infratuzilmasini rivojlantirish
2. Samarqand va Xivada Buyuk Britaniya va AQSh adabiyoti bilan bog'liq ilmiy va madaniy markazlar tashkil etish.
3. Adabiy sayohatlar uchun maxsus yo'nalishlar ishlab chiqish (masalan, "Shekspir izidan Samarqandga" yoki "Mark Tven nigohida Sharq" yo'nalishlari).

<sup>188</sup> Bloom, H. (1998). *Shakespeare: The Invention of the Human*. Riverhead Books. pp. 215-217.

<sup>189</sup> Twain, M. (1869). *The Innocents Abroad*. Harper & Brothers. pp. 102-105.

<sup>190</sup> Said, E. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books. pp. 183-185.

4. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish
5. Buyuk Britaniya va AQShdagi Shekspir va Mark Tven merosi bilan bog'liq ilmiy markazlar bilan hamkorlikni rivojlantirish.
6. Adabiy meros asosida xalqaro konferensiyalar, seminarlar va festival tashkil etish.
7. Madaniy merosni raqamlashtirish
8. Samarqand va Xivaning adabiy merosga oid obyektlarini virtual turizm uchun moslashtirish.
9. Shekspir va Mark Tven asarlari bilan bog'liq joylarning interaktiv xaritalarini yaratish.
10. Ta'lim va ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash
11. Universitetlarda adabiy turizm bo'yicha maxsus kurslar joriy qilish.
12. Shekspir va Mark Tvenning O'zbekiston madaniyati bilan bog'liq jihatlarini tadqiq etishga yo'naltirilgan ilmiy loyihalarni rivojlantirish.
13. Madaniy tadbirlar va festivallar tashkil etish
14. O'zbekistonda xalqaro adabiy festival tashkil etib, Shekspir va Mark Tven ijodining ta'sirini targ'ib qilish.
15. O'zbekiston adabiyoti va jahon adabiy merosi o'rtasidagi bog'liqlikni yoritadigan teatr spektakllari va ko'rgazmalarni yo'lga qo'yish.

Madaniy muloqotni adabiy meros orqali rivojlantirish O'zbekistonning xalqaro maydondagi madaniy ta'sirini kengaytirish va adabiy turizmni rivojlantirish uchun samarali strategiya hisoblanadi. Shekspir va Mark Tven merosi asosida Samarqand va Xivani jahon miqyosida adabiy turizm markaziga aylantirish milliy madaniy boylikni saqlash va targ'ib qilishga xizmat qiladi. Shu bois, madaniy merosni turizm, ta'lim va ilm-fan bilan bog'lash bo'yicha tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

#### **Adabiyotlar ro'yxati**

1. Bloom, H. (1998). Shakespeare: The invention of the human. Riverhead Books.
2. Karimov, A. (2019). O'zbek adabiyotining turizm sohasidagi o'rni. Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti.
3. Karimova, O., & Sobirova, N. (2025). MUQIM FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR TARJIMASINING O'ZIGA XOSLIKLARI. TAMADDUN NURI JURNALI, 1(64), 214-217.
4. Nodirabegim, S. (2024). MEDIA MATNLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 343-347. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1094>
5. Said, E. (1978). Orientalism. Pantheon Books.
6. Smith, J. (2015). Mark Twain and literary destinations in America. Cambridge University Press.
7. Taylor, G. (2001). Shakespeare and the cultural tourist. Oxford University Press.
8. Twain, M. (1869). The innocents abroad. Harper & Brothers.
9. VisitBritain. (2020). Shakespeare tourism and economic impact report. London: VisitBritain. Retrieved from <https://www.visitbritain.org>

#### **O'ZBEKISTONDA TA'LIM TURIZMINING ASOSIY YO'NALISHI SIFATIDA ADABIY TURIZM IMKONIYATLARI VA UNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.**

**Хошимов Шохрух Гуломович.**

Ведущий специалист

Научно-исследовательского института

развития туризма при

Комитете по туризму Республики Узбекистан

(г.Ташкент, улица Буюк Ипак йули, 15А, 100077).

[shohhoshimov@gmail.com](mailto:shohhoshimov@gmail.com),